

3. LESSEN VAN A.D. DE GROOT

De Groot, A. D. (1966).

Vijven en zessen. Cijfers en beslissingen: het selectieproces in ons onderwijs. Wolters-Noordhoff.

INTRODUCTIE

'Het Nederlandse onderwijssysteem heeft vele kwaliteiten en vele fouten. Dit boek gaat voornamelijk over de fouten.' Zo opent Adriaan de Groot *Vijven en zessen*, over cijfers en selectie in het onderwijs. En die cijfers kwalificeert hij als 'willekeurig, democratisch en inefficiënt'.

Met zijn boek zwengelde De Groot in Nederland de discussie aan over de subjectieve wijze van beoordelen in het onderwijs. Hij plaatste daar objectieve toetsen als remedie tegenover, zoals de door hem ontwikkelde schooltoets (de latere Cito-toets). Maar we doen hem tekort als we dit boek alleen wegzetten als een pleidooi voor objectieve toetsing. Het gaat ook over het belang van heldere doelen en eerlijke kansen voor alle leerlingen om die doelen te halen. Zijn boek bevat lessen die verrassend actueel zijn.

HET IDEE

In 1958 keerde De Groot, hoogleraar Psychologie in Amsterdam, laaiend enthousiast terug van een studiereis naar de Educational Testing Service van Princeton University (VS). Dit instituut ontwikkelt studietoetsen voor scholen en universiteiten. Zoiets zou Nederland ook moeten hebben, vond De Groot. Want met dit soort toetsen zou je korte metten kunnen maken met de willekeur van cijfers die hij in Nederlandse klassen zag.

De Groot zette zijn ideeën uiteen in het onderzoeksrapport *Testmethoden ten dienste van het onderwijs* (1958) en later, voor een breder publiek, in het spraakmakende *Vijven en zessen*. Zijn werk sorteerde effect: ten eerste kreeg hij in 1966 de opdracht van de gemeente Amsterdam om een studietoets te ontwikkelen die openbare basisscholen in de zesde klas konden afnemen, de voorloper van de latere Cito-toets. Twee jaar later werd in opdracht van het ministerie van Onderwijs een Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (Cito) opgericht.

Wat kaart De Groot precies aan in zijn boek? Allereerst beschrijft hij de manier van cijfers geven in het toenmalige onderwijs. Daarvoor put hij, behalve uit eigen onderzoek, uit twee analyses door collega's van ruim vijftigduizend rapportcijfers uit het voortgezet onderwijs. Vervolgens plaatst hij daar een ander, in zijn ogen rechtvaardiger, systeem tegenover.

DE INZICHTEN

Willekeur in beoordeling

De Groot constateert dat cijfers enorm veel nadruk krijgen in het (vooral voortgezet) onderwijs, maar dat ze elke hardheid missen: ze zijn willekeurig en subjectief. Een 5 of 7 betekent bij de ene leraar bijvoorbeeld iets anders dan bij de andere. De ene rekt streng, de ander soepel en dat leidt tot grote verschillen tussen leraren, scholen en vakken (voor wiskunde krijg je sneller een onvoldoende dan voor gym). Bovendien geven die cijfers hooguit een rangorde aan (een 8 is meer dan een 4), maar zijn de intervallen tussen de cijfers niet gelijk (een 8 is inhoudelijk niet per se dubbel zo goed als een 4 en

***'De Groot heeft
een lang gegroeide
schoolcultuur opengebroken'***

het verschil tussen 6 en 8 is niet per se hetzelfde als tussen 4 en 6). Dat betekent dat je ze eigenlijk niet, zoals de meeste scholen wel doen, mag middelen.

Naast de cijfers laten scholen bij beslissingen, over bijvoorbeeld wel of niet overgaan, ook nog eens algemene indrukken over de leerling meewegen. Bijvoorbeeld: deze leerling is ongeschikt voor vwo, is lui, onrijp, kan het eigenlijk best. Dat is niet pedagogisch, maar paternalistisch, oordeelt De Groot. De fundering is subjectief en voor leerlingen (en

ouders) is het ondoorzichtig waar ze nu precies op worden beoordeeld.

Onrechtvaardig systeem

Verder blijkt uit de analyses dat altijd zo'n kwart van de leerlingen een onvoldoende haalt, zoals Posthumus jaren daarvoor ook al had aangetoond (zie kader op pagina 30). Dat vinden scholen kennelijk heel normaal, maar De Groot verbaast zich erover. Onderwijs zou toch als uitgangspunt moeten hebben dat iedereen in principe een voldoende kan halen. Als iemand onder de maat presteert, moet je de fout eerder bij je eigen onderwijs zoeken dan bij de leerling.

Naar gelijkere kansen

Om te komen tot een rechtvaardiger schoolsysteem, waarin alle leerlingen gelijke kansen krijgen, zijn volgens De Groot drie dingen nodig:

1. Objectieve studietoetsen

De Groot beschrijft een soort toets die we nu kennen als de eindtoets. Gemaakt door experts, gestandaardiseerd, met meerkeuzevragen (items), zodat er over goede of foute antwoorden geen misverstand kan bestaan, en een duidelijke cesuur voor voldoende/onvoldoende.

De Groot onderkent dat niet alles in items gevangen kan worden. Voor sociale vaardigheden of creativiteit bijvoorbeeld is dat lastig. Maar dat zijn misschien ook niet de onderdelen waar je leerlingen op wilt selecteren. De Groot zegt niet dat ze onbelangrijk zijn of dat je er in het onderwijs geen aandacht aan hoeft te besteden, wel dat ze niet in een selectieve studietoets hoeven (zie ook hoofdstuk 20, 'Vermijd *teaching to the test*').

2. Minimumeisen

We zijn alleen 'gericht op discrimineren tussen leerlingen, terwijl wij onvoldoende denken over en nooit

behoorlijk definiëren wat wij eigenlijk met hen willen bereiken', stelt De Groot. Hij pleit voor het vaststellen van minimeisen: een 'houvast biedende formulering van wat het onderwijs in ieder geval aan elk, niet achterlijk of gehandicapt kind, moet bijbrengen'.

De studietoets is bedoeld om te kijken of dat inderdaad gebeurt. Deze moet zo samengesteld zijn dat iedere leerling er in principe een voldoende voor kan halen.

3. Selectievrij onderwijs

Onderwijs is bedoeld om leerlingen te ondersteunen bij hun leerproces. Dat doe je door veel feedback te geven en hun ruimte te geven om fouten te maken en vragen te stellen, zonder dat ze daarop afgerekend worden.

Leraren moeten er dus niet van uitgaan dat sommige leerlingen het toch nooit halen. Nee, het is 'aangenomen werk', zoals De Groot het noemt: het is de taak van leraren om ervoor te zorgen dat elke leerling, mits deze zich voldoende inspant, aan die minimeisen kan voldoen. En als een leerling een 'domme vraag' stelt, beoordeel je hem niet als dom, maar concludeer je: kennelijk heb ik het nog niet goed genoeg uitgelegd. Kernwoorden in het lesgeven moeten worden: vertrouwen, samenwerking tussen leraar en leerling, en verantwoordelijkheid.

IMPLICATIES VOOR ONDERWIJS

Adriaan de Groot (1914-2006) is de onderwijsgeschiedenis ingegaan als de geestelijk vader van de Cito-toets. Als de man die tegenover het subjectieve oordeel van leraren de objectiviteit van gestandaardiseerde toetsen stelde. Niet te ontkennen is dat hij op dit punt een grote invloed heeft gehad op het Nederlandse onderwijs. Dankzij hem is er een eindtoets ontwikkeld en heeft Nederland een gerenommeerd toetsinstituut als Cito, zij het sinds 1998 niet langer als overheidsinstituut.

Het belang van een eindtoets als extra objectief gegeven naast het oordeel van de leraar is aardig geaccepteerd. Wel vragen diverse mensen zich af of de nadruk op deze toets (en toetsing in het algemeen) niet te groot is geworden. En plaatsen ze kritische kanttekeningen bij het oneigenlijk gebruik van de eindtoetsscores om de kwaliteit van scholen te beoordelen. Ten slotte is er twijfel of een eindtoets het verschil in kansen echt verkleint of juist vergroot. Bijvoorbeeld omdat de toetsvragen leerlingen van hoogopgeleide ouders zouden bevoordelen. Dat we dit soort discussies voeren, kun je mede de verdienste van De Groot noemen. Met zijn boek heeft hij een lang gegroeide schoolcultuur opengebroken, een cultuur waarin niemand vragen stelde over het hoe en

DE WET VAN POSTHUMUS

In elke klas behaalt altijd een kwart van de leerlingen een onvoldoende. Dat is de wet van Posthumus, vernoemd naar de onderwijskundige Kees Posthumus, die dit fenomeen in 1940 voor het eerst belichtte.

Hoe werkt die wet? Een leraar stemt de lessen én cijfers onwillekeurig af op de middenmoot. Deze groep, ongeveer de helft van de klas, haalt voor de toets een 6 of 7, een kwart haalt hogere cijfers en een kwart haalt een onvoldoende. Maar elke klas, hoe begaafd de leerlingen ook zijn, heeft zo'n middengroep. Dat betekent dat een en dezelfde leerling in de ene klas bij de uitblinkers kan behoren en in de andere klas een middenmoter blijft. Hoe dit onbewust ingesleten zit, blijkt uit het feit dat veel leraren (vooral in vo en ho) vinden dat wanneer de hele klas een voldoende haalt, dit eigenlijk getuigt van slecht onderwijs.

wat van cijfers geven. Daar is verandering in gekomen. Zijn boek bevat ook lessen die nog steeds actueel zijn, lessen die de meeste mensen niet met De Groot associëren. Zo pleitte hij, lang voordat die woorden bekend waren, voor formatief handelen en differen-

'Het hart van je werk ligt niet in selectie, maar in leerlingen iets bijbrengen'

tatie. Je hoeft lang niet altijd een cijfer te geven, zegt hij bijvoorbeeld. Liever niet zelfs. Je kunt prestaties van leerlingen ook heel goed in beeld krijgen door een lijstje vaardigheden af te vinken of door met hen in gesprek te gaan. Zijn beeld van leraar en leerling die samenwerken om tot goede leerprestaties te komen, past nog helemaal bij onze tijd.

JOUW EIGEN KLAS

De onderwijswereld die De Groot beschrijft in zijn boek, is (mede dankzij hem) grotendeels verleden tijd. Dat betekent niet dat je in jouw klas niets meer hebt aan zijn lessen. Zo kan het geen kwaad stil te staan bij jouw oordelen of meningen over leerlingen: waar zijn die precies op gebaseerd? En kan je die onderbouwen? (zie ook hoofdstuk 17, 'Schep kansen voor alle leerlingen'). Door jezelf en je collega's te dwingen met feitelijke data te komen, sluit je willekeur en subjectieve oordelen uit.

Hecht niet te veel aan cijfers, is een andere les van De Groot. Het hart van je werk ligt niet in selectie, maar in leerlingen iets bijbrengen. En voor leerlingen die het niet meteen oppikken, span je je extra in. Leg leerlingen dus niet voortdurend langs de meetlat, maar help ze verder. Dat doe je door hun veel feedback te geven (zie ook hoofdstuk 11, 'Met feedback kun je leergedrag sturen') en volop kansen om zich de stof in eigen tempo eigen te maken. Zo werk je samen met hen aan betere leerprestaties.

LITERATUUR

Gebruikte wetenschappelijke bron

De Groot, A. D. (1966). *Vijven en zessen. Cijfers en beslissingen: het selectieproces in ons onderwijs.* Wolters-Noordhoff.

Verder lezen

Hier vind je een recensie van de biografie over A.D. de Groot.

Wald, A. (2017). Cito-grondlegger was z'n tijd voorbij. *Didactief* 6 (juni).

<https://didactiefonline.nl/artikel/cito-grondlegger-was-zn-tijd-voorbij>

In dit artikel bekijkt Ferdinand Mertens wat er sinds het boek van De Groot is veranderd in het onderwijs.

Mertens, F. (2016). De Centrale Eindtoets en het schooladvies. *Didactiefonline.nl*.

<https://didactiefonline.nl/blog/blonz/de-centrale-eindtoets-en-het-schooladvies>

Dit persoonlijk in memoriam bij het overlijden van De Groot beschrijft diens betekenis voor het onderwijs.

Appelhof, P. (2006). Groot gelijk. *Didactiefonline.nl*.
<https://didactiefonline.nl/artikel/groot-gelijk>

In deze column vraagt Louise Elffers zich af in hoeverre de eindtoets gelijke kansen bevordert.

Elffers, L. (2020). Eindtoets: gelijke kansen. *Didactief* 1/2 (januari/februari).

<https://didactiefonline.nl/blog/louise-elffers/eindtoets-gelijke-kansen>

OM IN TE LIJSTEN

- Het is niet de taak van leraren om leerlingen af te schrijven, maar om ze verder te helpen.
- Je moet (rapport)cijfers en beoordelingen kunnen onderbouwen met data.
- Wees terughoudend met cijfers en scheutig met feedback.
- Vertrouwen, samenwerking en verantwoordelijkheid zijn de sleutelwoorden voor lesgeven.

Onderwijsonderzoeker Paul Jungbluth analyseert de discussie over de eindtoets.
Jungbluth, P. (2019). Draad kwijt over de Eindtoets? Lees dit. *Didactiefonline.nl*.
<https://didactiefonline.nl/blog/blonz/draad-kwijt-over-de-eindtoets-lees-dit>

In dit interview vertelt Karen Heij wat er niet deugt aan de eindtoets. *Didactiefonline.nl*.
Ros, B. (2021). 'De eindtoets is niet de grote gelijkmaker'. *Didactief* 5 (mei).
<https://didactiefonline.nl/artikel/de-eindtoets-is-niet-de-grote-gelijkmaker>

Dit artikel legt uit waarom toetsing en goed onderwijs op gespannen voet kunnen staan.
Marreveld, M., & Ros, B. (2021). Van toets naar toets. *De Groene Amsterdammer* 39 (29 september).
<https://www.groene.nl/artikel/van-toets-naar-toets>

In dit artikel lees je wat er door de jaren heen met de Cito-toets is gebeurd en hoe de overheid met deze toets omgaat.
Buitelaar, R., Ros, B., & Vink, A. (2013). Het verdriet van Cito. *Didactief* 8 (oktober).
<https://didactiefonline.nl/artikel/het-verdriet-van-cito>